

**ENKELE KERKELIJKE BESLUITEN ROND DE CHRISTELIJKE SABBAT
UIT DE VROEGE GESCHIEDENIS VAN DE GEREFORMEERDE KERKEN
(samengesteld door ds. R. D. Anderson)**

Particuliere Synode Noord Holland, bijeen te Alkmaar 1593,

Art. 11. Op tweede gravamen van die van Alckmaer aengaende die boelhuijsen [= veilingen van inboedel] ende andere sticken [= handelingen], daerdoor des Heeren sabbboth geprophaneert wert, is geresolveert, dat naedemael die van Zuydhollandt hierinne van mynheeren Staeten versocht hebben geredieert te mogen werden tgene, dat bij placaeete bij henluijden daerinne soude mogen gedaen werden, dat hetselve van gelijke over die van Noordthollandt soude moegen zijn effect sorteeren.

Acta der Provinciale en Particuliere Synoden gehouden in de Noordelijke Nederlanden gedurende de Jaren 1572-1620, ed. J. Reitsma en S. D. van Veen, (Groningen: J. B. Wolters, 1892-1899), deel 1, p.171.

Particuliere Synode Zuid Holland, bijeen te Leiden 1600

Art. 35. *Misbruijcken op den Sondaghen, vast ende bidtdaghen.* - Op den Sondaghen, vast ende bidtdaghen simplelick te verbieden het rijden ende varen met schuijten of wagheneen, artic. 9, verstaet de synodus, dat men dit haere Eedelen niet en mach te voeren legghen, maer het tappen onder den predicacien om drinckghelagen te houden ende besonder op den vast ende bidtdaghen is teghen Gods ghebodt ende teghen de wtschrijvinge der heeren Staten, alreede ghedaen, ende wert tselve gherefereert tot de andere misbuijcken, om welcke te verhinderen men bij de heeren Staten sal aenhouden.

Acta der Provinciale en Particuliere Synoden gehouden in de Noordelijke Nederlanden gedurende de Jaren 1572-1620, ed. J. Reitsma en S. D. van Veen, (Groningen: J. B. Wolters, 1892-1899), deel 3, p.151.

Nationale Synode van Dort 1618-1619

14de zitting. En opdat het volk op de Zondagen des namiddags, door anderen arbeid of oefening opgehouden, van deze namiddag-predikatiën niet afgetrokken worde, zal men den Magistraten verzoeken, dat zij all dienstbare of dagelijksche werken, en voornamelijk de spelen, zuiperijen en zwelgerijen, en andere ontheilighen van den Sabbat, waarmede men den namiddagtijd op de Zondagen, meest in de dorpen, gemeenlijk pleegt door te brengen, met strenge plakATEN verbieden, opdat zij, ook op deze wijze, des te beter tot de namiddage-predikatiën gebracht mogen worden, en alzoo den geheelen Sabbat leeren vieren.

Acta of Handelingen der Nationale Synode te Dordrecht in de jaren 1618 en 1619 (Houten: Den Hertog, 1987).

Nationale Synode van Dort 1618-1619 Post-Acta

Het volgende besluit werd genomen naar aanleiding van een ernstig verschil van mening onder de afgevaardigden van Zeeland, m.n. met de vrije mening van een ouderling over het 4e gebod. Wij horen in de Post-Acta:

Door occasie van de constitutie op de wegneming der onteringen des Sabbats is geventileerd een kwestie van de noodzakelijkheid der onderhouding des Zondags, die in de kerken van Zeeland was begonnen, gedreven te worden: En zijn de Professoren verzocht om met de Broeders van Zeeland over deze kwestie te treden in een vriendelijke conferentie, en te zien, of niet zekere generale regels, met gemeen consent beraamd en gesteld zouden kunnen worden, binnen welke limieten [= kaders] beide de partijen in het verhandelen van deze kwestie, zo lang zouden mogen opgehouden worden, totdat in het naaste [= volgende] Synode Nationaal deze kwestie nader zou mogen verhandeld worden.

De regels werden voorbereid door de professoren Polyander, Gomarus, Lubbertus, Thysius en Walaeus.

164e zitting. Zijn voorgelezen en geapprobeerd deze navolgende regels van de onderhouding des Sabbats of Zondags, die de Professoren met toestemming van de Broeders van Zeeland hadden ingesteld.

1. In het vierde gebod van de goddelijke Wet is iets ceremonieels en iets moreels.
2. Ceremonieel is geweest de rust van de zevende dag na de schepping, en de strenge onderhouding van dezelfde dag, die het Joodse volk bijzonder opgelegd was.
3. Moreel, dat een zekere en gezette dag de godsdienst zij toegeëigend, en daartoe zoveel rust als tot de godsdienst en heilige overdenking deszelfs van nodig is.
4. Zijnde de Sabbat der Joden afgeschaft, moeten de Christenen de Zondag solemnelijk [= plechtig] heiligen.
5. Deze dag is sedert de Apostelen in de oude Katholieke Kerk [d.w.z. de vroeg Christelijke kerk] altijd onderhouden geweest.
6. Dezelfde dag moet alzo de godsdienst toegeëigend worden, dat men op dezelfde [dag] moet rusten van alle slaafwerken (uitgezonderd degene, die de liefde, en de tegenwoordige noodzakelijkheden vereisen), mitsgaders van alle zodanige recreatieën [= vermaken], die de godsdienst verhinderen.

H. B. Visser, *De Geschiedenis van den Sabbatsstrijd onder de Gereformeerden in de Zeventiende Eeuw* (Utrecht: Kemink en Zoon, 1939) pp.64-67. (spelling van de citaten is aangepast in dit geval)

De provinciale synoden na 1619 hebben uitgesproken dat men zich aan deze regels moest houden totdat een volgende nationale synode de kwestie zou slechten. De regels fungeerde dus als een soort toetssteen voor de aanvaardbaarheid van meningen rond het vierde gebod.

Particuliere Synode Noord-Holland, bijeen te Alkmaar 1620

Een gravamen van de classis Haarlem luidde:

Alsoo by den synodum nationael is geresolveert ende besloten een sekere acte nopende de heyliginge des sabbaths, of men niet sal aenhouden, dat deselve mach worden geffectueert?
Antw. Jae.

Acta der Provinciale en Particuliere Synoden gehouden in de Noordelijke Nederlanden gedurende de Jaren 1572-1620, ed. J. Reitsma en S. D. van Veen, (Groningen: J. B. Wolters, 1892-1899), deel 2, p.112.

Provinciale Synode Zeeland, bijeen te Goes 1620

Deze synode zond een lang besluittekst tot de Staten waaronder het volgende ...

In het derde artikel des derden kapittels [= hoofdstuk] onzer Acta verzoekt de Synode aan uw Ed. Mog. dat het haar believe orde te stellen tegen de ontheiliging van de Rustdag en de onderhouding der Paapse Feestdagen hier te lande gepleegd. Want ten eerste het vierde gebod wordt openbaarlijk overtreden (zijnde nochtans van gelijke waardigheid als d'andere geboden) tegen welke zonde zeer schriklijke dreigementen van God in zijn Heilig Woord zijn uitgekondigd, dewelke hij ook door velerlei straffen menigmaal uitgevoerd heeft niet alleen in het particulier tegen bijzondere personen, maar ook in het gemeen tegen het gehele land. En wat aangaat de dag des Heren, die in de plaats van de Sabbat der Joden door der Apostelen ordonnantie gekomen is, Augustinus schrijft, zo de ongelukzalige Joden met zo grote devotie hare Sabbat houden dat ze daar in geen aardse werken en oefenen, hoe veel te meer moeten de Christenen op de dag des Heren hen Gode aalleen toe-eigenen. uit de kerkelijke Historiën is ten vollen kenbaar, hoedanige wetten Constantinus Magnus heeft gesteld en wat naarstigheid hij heeft aangewend opdat de dag des Heren onder zijn ganse Rijk behoorlijk onderhouden mochte orden; de Kerken voor hem onder het kruis zijnde, hebben wel voor haar zelfven in dezen deel haar gekwet; maar de Keizer heeft gewild, dat ook de heidenen en sektaren hen op die dag zouden hebben te onthouden van hun ordinaire [= gewone] arbeid en dezelve tot een openbare en solemnele [= plechtige] rust in de verzorging hunner zielen zaligheid te besteden, opdat der Christenen godsdienst niet en zou door de openbare dienstelijke werken en woeling der andere gestoord of ergernis gegeven worden. Dezelfde Keizer heeft der heidenen Feestdagen afgeschaft, in welker plaatse dewijl dat vele der paapse Feestdagen ingekomen zijn, die ook (gelijk enige der Pauselijke schrijvers niet en ontkennen) na de heidense wijze gecelebreert [= gevierd] worden, het zou na het oordeel des Synodi zeer stichtelijk wezen, dat de overblijfselen derzelve uit het midden van deze Gereformeerde landen weggenomen werden. Want door der zelve occasie worden zeer grote wulpsigheden, brasserijen, gulsigheden, en lichtvaardigheden gepleegd en

worden vele aanleidingen voorgedaan tot grove zonden.

H. B. Visser, aangehaalde werk, pp.73-74. (spelling van de citaten is aangepast)

Particuliere Synode Zuid-Holland, bijeen te Rotterdam 1621

Dat de classes, daar dezen aangaande enige zwaarigheid is, of nog mocht voorkomen, haar bij provisie zullen reguleren na het consilium des laatsten Synodi Nationalis Dordrechtanae, totdat over deze kwestie in de naaste Synode Nationaal volkomener kennis worde genomen.

[de 6 punten van Dort volgen]

Welverstaande nochtans, indien enige onder 't pretext van de voorzeide regels zouden willen drijven al te grote preciesheid, smakende naar de Joodse superstitiën, waarvan sommige exempelen in deze eerwaardige vergaderingen zijn verhaald, welker de Synode verstaat, onder de voorzeide regels niet begrepen te zijn, maar tegen dezelfde te strijden, dat men zodanige personen zal vermanen, niet alleen om zulke gevoelens anderen niet in te planten, maar ook zelf daarvan af te staan, en dat om verdere zwaarigheid en onrust in de kerk te verhoeden de classes als ook deputaten Synodi in 't examineren der studenten en proponenten mede op dit stuk specialijk zullen letten.

H. B. Visser, aangehaalde werk, p.92. (spelling van de citaten is aangepast)

Ook de Particuliere Synoden van volgende jaren herhalen het belang van het gebruik van de punten van Dort als toetssteen. Er zijn concrete gevallen van vermaningen aan predikanten die bijvoorbeeld in hun preek gezegd zou hebben dat na de kerkdienst men gewoon weer aan het werk mocht. Kerkelijke tucht moest ook geoefend worden tegen kerkleden die de Sabbat niet goed onderhielden zoals blijkt uit de volgende besluittekst:

Classis Walcheren juni 1671

Volgens H. B. Visser (aangehaalde werk, p.228) stelde de classis op 3 juni vast "dat nader zou worden besproken, hoe te handelen met personen, lidmaten der gemeente, die op den Sabbat verkoopen, tappen, uit spelen rijden, of anderszins dien dag ontheiligen. Op 17 juni werd besloten, dezulken na ernstige vermaning kerkelijk af te houden van het Avondmaal, volgens de resolutie van de Synode van Tholen, cap. 8 art.3."

Synode van de Afgescheiden kerken bijeen te Amsterdam 1836

Art. 62. De gemeenten zullen ernstiglijk worden vermaand tot getrouwe heiliging van de rustdag des nieuwen verbonds, als zijnde *de dag des Heeren*; zullende, buiten de werken der barmhartigheid en liefdadigheid (de Synode van 1837, art. 109, voegt toe: "en noodzakelijkheid"), de wekelijkse arbeid en nering stilstaan, opdat niet de toorn des Heeren over zijn gemeente grotelijks ontsteke wegens de schending van de sabbat.

De lidmaten der gemeente en de bijwoners zullen met de herderstaf des goddelijken Woords, wegens de overtreding in deze, geleid en gehoed, en zo zij zich tegen deze zachte vermaning verzetten, zullen zij door de macht der sleutelen des hemelrijks, aan de dienaren van Christus en opzieners der gemeente gegeven, gecensureerd, en zo zij zich daartegen verharderen, als verachters der ordonnantiën Gods afgesneden worden.

Terwijl zij, die wegens arbeid of nering bezwaard zijn, getrouwelijk gewezen zullen worden op de onwankelbare en onfeilbare beloftenissen des Almachtigen, die wegen en middelen genoeg heeft, om hen te verzorgen van dagelijkse nooddrift, die, wegens inachtneming Zijner heilige geboden, schade aan have of goed moeten lijden van de ongelovige wereld, en die zelf armoede en gebrek genadiglijk gebruiken wil tot vernedering, loutering en heiliging Zijner gemeente.

Handelingen en Verslagen van de Algemene Synoden van de Christelijk Afgescheidene Gereformeerde Kerk (1836-1869) (Houten/Utrecht: Den Hertog, 1984).